

LEC JE NAJŽIVLJI U SRBIJI

**Povodom pola veka od smrti
Stanislava Ježi Leca
(1909-1966)**

Autor: Aleksandar Čotrić

ETNA, Beograd – 2016.

Kada izgovorimo rečenice: „Sloboda se ne može simulirati“; „Svaki vek ima svoj srednji vek“; „Kad rušite spomenike, poštedite postolja. Uvek mogu dobro poslužiti“; „Prozor u svet može se zakloniti novinama“, one zvuče kao dobro poznate i proverene narodne izreke i poslovice. To je, verovatno, i najveće priznanje za jednog autora, pošto njegova dela postanu kolektivna svojina, opšteprihvaćena i opštepoznata.

Stanislav Ježi Lec, autor ovih misli, umro je pre tačno pedeset godina. To je malo kraće vreme, nego što je živeo, ali Leca s pravom smatramo našim savremenikom i satiričarem koji je vrlo aktuelan. A aktuelan je, jer je pisao univerzalno. „Neki mi prorokuju prolaznu aktuelnost. Misle da pišem o njima“, branio se Lec i preporučivao: „Stvarajte veće aktuelnosti!“

Smatralo se da će padom totalitarnih sistema i nes-tankom istorijskog konteksta Lecovi aforizmi ostati u sferi prošlosti i da će njihova vrednost da izbledi s dolaskom očekivane demokratije, odnosno da će zadržati jedino istorijsku dimenziju. Verovatno bi tako bilo da su Lecove misli bile jednodimenzionalne, ali njih odlikuju višeslojnost i višedimenzionalnost, a iznad svega univerzalnost. Nijedan Lecov aforizam ništa nije izgubio protokom vremena. Naprotiv, njegove kratke, ubojite misli s godinama i decenijama dobijale su na potvrdi, vrednosti i značaju. Lec je od svih dotadašnjih aforističara otišao najdalje i zato mu se stalno vraćamo!

Lec je najduže živeo u Poljskoj, a posle smrti, najživlji je u Srbiji. Lecova knjiga „Neočešljane misli“ objavljena je prvi put na srpskom jeziku posle njegove smrti – u jesen 1966. godine, u izdanju kruševačke „Bagdale“, u prevodu Uroša Glovackog. Godine 1982. „Neočešljane misli“ su se pojavile u prevodu Petra Vujičića, u izdanju beogradske „Narodne knjige“. Stanislav je imao sina i kćerku, ali u Srbiji ima na stotine svoje duhovne dece – aforističara koji se s dužnim poštovanjem odnose prema autoru koji im je bio i učitelj, uzor, inspiracija i podrška. Među Lecovim učenicima u Srbiji su bili i jesu i oni koji su dostigli, pa i nadmašili učitelja, poput Dušana Radovića, Vladimira Bulatovića Viba, Branislava Crnčevića, Pavla Kovačevića, Rastka Zakića, Vitomira Teofilovića, Milovana Vitezovića, Aleksandra Baljka... Srpska aforističarska plejada prevazišla je po brojnosti, kvalitetu, raznovrsnosti, duhovitosti i oštrini poljsku reprezentaciju, na čelu s kapitenom Lecom, koja je do sedamdesetih godina prošlog veka bila neprikosnoveno najbolja na evropskom tlu.

Lec iznenađuje i posle svoje smrti. Posebno je oživeo s pojavom interneta i društvenih mreža koje su preplavljene njegovim kratkim mudrostima, s kojima se savremeni, mladi čitaoci identifikuju, ili ih one poučavaju i zabavljaju. Knjiga Lecovih neobjavljenih aforizama štampana je u Poljskoj 1996. godine, punih trideset godina od fizičke smrti. U njoj se nalaze aforizmi koje je autor ispisivao na salvetama i računima, u restoranima u kojima je ispijao svoje svakodnevne kafe. Nema sumnje da svaka njegova misao vredi više od računa na kojem je zabeležena. Lec je jedan od retkih stvaralaca čiji se aforizmi ne gube u prevodu, zbog čega je i stekao svetsku slavu. Još za

njegovog života, na zasedanju Ujedinjenih nacija u Njujorku jedan delegat ga je citirao, a tadašnji generalni sekretar UN je ispravio govornika i rekao: „Misao gospodina Leca glasi ovako...“

Hipokrat, koji je otac medicine, istovremeno je i otac aforizma, a Lec je otac savremenog satiričnog aforizma, zapravo, onog što danas smatramo modernim aforizmom. Sokrat je govorio: „Znam da ništa ne znam“, a Lec se uzdigao do duboke misli: „Retko koji čovek koji zna previše, zna za to.“ I kao što su samo prvi točak, automobil ili transformator bili originalni, tako je posle Leca teško biti originalan aforističar. Lec je bio izuzetan erudita, poliglota, poznavalac mitova, religija, pozorišta, istorije, prava, književnosti i ideologija. Da bi se na pravi način razumele njegove kratke poruke, potrebno je prethodno mnogo čitati. Svoje ogromno znanje ovaj veliki Poljak uspešno je sublimisao u gorke pilule u slatkoj glazuri. Pošto je satira književni rod kojem bez hrabrosti nema opstanka, Lec je posedovao crte odvažnosti, prkosa, drskosti i samosvojnosti. U „vunenim vremenima“ beležio je „neočešljane misli“ – „smehom je odražavao tragizam epohe“. U vreme dok je iza „gvozdene zavese“ vladao rigidni totalitarni režim, Lec je pisao: „Srpom možeš ubiti čoveka. Čekićem možeš ubiti čoveka. A da ne govorimo o srpu u čekiću“; „I policijska palica je putokaz“; „Tiranima uvek pripada više. Da bi običan čovek imao miran san, tiranin mora spavati večnim snom“; „U nekim državama vlada takva praksa otvorenog javnog života da je čak i tajna policija javna i može se svuda videti“; „Za starog Rokfelera štampali su posebne novine pune izmišljenih događaja. Druge zemlje imaju takve novine koje se ne štampaju samo za milijardere, nego za ceo narod.“

Kratkoća je ono što odlikuje život i stvaralaštvo Stanislava Ježi Leca. Rođen je 6. marta 1909. godine u Lembergu, sadašnjem Lvovu, u tadašnjoj Austro-Ugarskoj, a današnjoj Ukrajini, kao Stanislav de Tuš-Lec, ali je svoje prezime skratio i koristio je samo njegov drugi deo. Kao da je prezime odredilo čime će se Lec baviti, jer Lec na jidišu znači „klovn“, „rugalica“ ili „šaljivdžija“. Rođen je u porodici barona, a postao je princ aforizma. Lecovi roditelji su judejsku veru zamenili protestantizmom, pa, možda, otuda i kod Stanislava buntovni duh nepristajanja i protesta. Njegov otac živeo je kratko, umro je kada je Stanislav bio sasvim mali.

Kratko vreme, od 1946, do 1950. godine Lec je bio je diplomatskoj službi Narodne Republike Poljske, kao ataše za kulturu i informisanje u Beču. Kao diplomata je bio, da upotrebim njegove reči, persona non gratis. Posle četiri godine provedene u gradu svog detinjstva, iznenada je odlučio da se preseli u zemlju svog dalekog porekla Izrael. O uticaju porekla na njegovo delo progovorio je lirski i filozofski: „Pitate se, lepa gospo, koliko se legu moje misli. Šest hiljada godina, o čarobna“.

U zemlji Izrailja, Jeverejin se, međutim, nije snašao, te je u njoj boravio kratko – svega dve godine, posle čega je odlučio da se vrati u Poljsku. Došavši iz vrele klime, naredne četiri godine bio je na ledu. Nije mogao da objavljuje u novinama i časopisima, a njegove knjige bile su povučene iz knjižara i biblioteka. Nisu zabranjena bila samo njegova dela, već i je on sam bio pod udarom cenzure. Ali, Lec se nije povlačio – nastavio je da piše i prevodi.

Lec je pisao, uglavnom, kratku formu epigrame i aforizme. „Zašto pišem ove kratke epigrame?“, pitao se, a onda u svom stilu i odgovarao: „Jer mi nedostaje reči“.

Sve što je pisao u dužoj formi, uglavnom nema takvu umetničku vrednost. „Dovoljna je reč – ostalo je pričanje“, glasio je kredo kojim se rukovodio.

Lec je kratko pisao aforizme, tek poslednjih deset godina svog života, koji je, takođe, bio kratak. Živeo je samo 57 godina. Umro je 7. maja 1966. godine u Varšavi i sahranjen je na vojničkom groblju. Valjda zato što je vojevao protiv podlosti, gluposti, kukavičluka, laži, licemerja i drugih društvenih zala. Postao je najpoznatiji aforističar na svetu s najmanje objavljenih knjiga. Međutim, ta jedna knjiga – „Neočešljane misli“, postala je „Biblija svetske aforistike“.

Sve vezano za ovog velikana svetske misli bilo je kratko, ali zato dugo traje njegova književna slava, a njegova kratka forma pretvorila se u velike misli. „Rečenica – to je najveća književna forma“ – tvrdio je Lec, a vreme mu je dalo za pravo.

Lecov život je, kao i njegovi aforizmi, bio pun apsurdna i paradoksa. Možda je baš to mešanje krvi, kultura, jezika, uticaja i mentaliteta postalo uzrok dramatičnih situacija, unutrašnjih sumnji i protivrečnosti, koje je Lec pretočio u nezaboravne i blistave misli.

O njegovom podizanju i obrazovanju starala se majka Edele Savrin, koja je pripadala poljsko-jevrejskoj inteligenciji. Osnovno obrazovanje i znanje nemačkog jezika stekao je u Beču. Voleo je i poštovao nemačku kulturu, umetnost i književnost, a u Drugom svetskom ratu bio je zatočenik nemačkog nacističkog logora u Tarnopolu i osuđenik na smrt. Čak je morao sebi da iskopa raku, ali je uspeo da pre streljanja umakne nemačkim čuvarima. Možda ga je baš taj događaj inspirisao da napiše: „Nikad ne bih izvršio samoubistvo. Verujem u čoveka – uvek bi se našao

uslužni ubica“. „Za mene su Zidovi plača tamo gde stre-
ljaju ljude“.

Aforističar koji je izražavao skepticizam u sve dog-
me, uključujući i verske („Ponekad me đavo kuša da pove-
rujem u Boga“), završio je evangelističku školu u Lvovu.
Pisac koji je svojim aforizima žestoko šibao sve što u so-
cijalizmu i takozvanim narodnim demokratijama nije bilo
dostojno čoveka („Bojim se mešavine stilova, na primer,
renesanse socijalističkog realizma“), u mladosti je bio
pristalica levičarskih i socijalističkih ideja.

Lecove misli primoravaju na mišljenje. Njihov cilj je
više da se podsmehnu, nego da nasmeju. „Iz podsmeha se
rađa smeh, ali tek iz njega rađa se smešak“. Lecovi aforiz-
mi nisu na prvu loptu, nego im je cilj rezultat. U njima ne-
ma jeftinog humora, nego vrednih misli. Lec više daje od-
govore, nego što postavlja pitanja.

„Živeti je vrlo nezdravo. Ko živi – umire!“ – napisao
je Lec. Zato on i nije umro. Da parafraziramo njegovu
misao: „Promenio je način života.“ Samo se preselio u
večnost, ili kako je to formulisao u aforizmu: „Nije lako
živeti posle smrti. Ponekad treba na to utrošiti ceo život.“

Besmrtni Lec poručio nam je da je „misao besmrtna,
pod uslovom da se stalno iznova rađa“. A njegove misli se
iznova rađaju, iako nikada ne umiru.

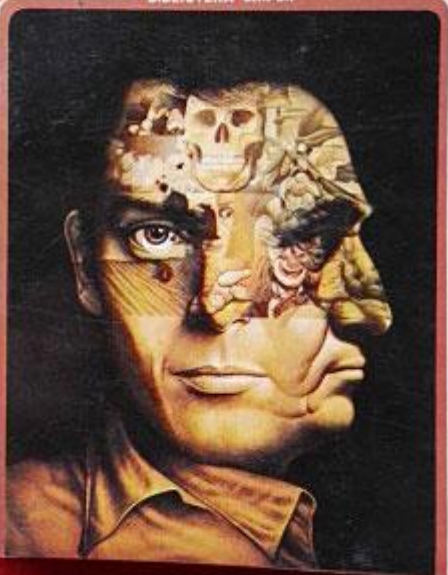
„Niko me nikada neće uveriti da sam umro“, poručio
je Lec i ostao živ – večno živ.

Stanislav Ježi Lec

NEOČEŠLJANE MISLI

BIBLIOTEKA GRIFFON

AFORIZMI

Kad vlast leži na ulici,
trebalo bi proveriti u kakvom je stanju.

Skratili su ga za misao.

Prekasno sam shvatio da sam mlad.

Kritika državnih organa
obično ima odraza na organe kritičara.

Proveo sam dan veoma korisno.
Živeo sam.

Nekad je građanin gurao novac u čarapu.
A danas je bos.

Garancija mira:
Zakopavanje ratne sekire zajedno s neprijateljem.

Nisam zavidan.
Ako treba, neprijatelju mogu obići
i grob na Aleji zaslužnih.

"Ne bi li sve to mogao reći jednostavnije?"
"Mogao bih, ali mi ne bi platili".

Jednom će svi ljudi biti kao braća –
i opet će početi od Kaina i Avelja.

Njegova nadarenost vidi se
po izboru reči koje zaobilazi.

Pisci ne beže od stvarnosti –
osim ako ih ona progoni.

Neki svojim stvaralaštvom grade nadgrobne spomenike,
a neki kopaju grob.

I sam ćeš nakon smrti na sebe zaboraviti,
a o drugima da ne govorimo.

Kad se čovek ni u šta ne razume,
može se svega prihvatiti.

Sloboda je nekad bila utopija.
Danas nije čak ni stvarnost.

Ko apeluje na svest,
ne priznaje joj prvostепенost.

Otkad sam ga upoznao,
više ga ne poznajem.

Mračne misli brže su od svetlosti.

Povremeno se pitam,
da li je život zaista čovekova sudbina?

Ko poseduje genijalnost, nadarenost, obrazovanje i slično,
njemu bi dobro došlo i malo drskosti.

Onome, pak, ko je drzak spomenute sitnice ne trebaju.

Treba samo izdržati život,
a nakon toga ćemo se već nekako snaći.

Kasniji hrišćani nisu mogli biti potomci
onih koje su u cirkusu rastrzale Neronove divlje zveri,
nego oni iz mase gledalaca navijača.

I nakon nekih aplauza trebalo bi oprati ruke.

O pesniku H: Nedostatak talenta nadoknađen mu je
brojnim književnim nagradama.

Vladar je obećavao: "Stvarnost ću pretvoriti u bajku".
To je i učinio. Ništa više nije bilo istina.

Neprestano me pitaju: "Pišete li veće stvari"?
"Ne", odgovaram, "samo velike".

Kad poskupljuje maslac, sigurno je u zemlji bolje.
Ljudi očigledno mogu više platiti.

Rešio sam prastare ukrštene reči.
Ispalo je: INRI.

Nijedan Bog nije preživeo gubitak vernika.

Kad me gleda – rekao je H o Z – vidim kako se u
njegovim očima ogleda glupost.

U državi H su osuđenici lišenim slobode
u kaznu uračunavali boravak u državi Y.

Kako je čist bio Pilatov gest.

On je ruševina od čoveka,
ali unutra nema nijednog duha.

Postani čovek!
I majmuni su već u tome uspeli.

Celog života sam krijumčario.
Na granici između lirike i satire.

Psihopati imaju barem tu sigurnost da imaju psihu.

Ko je bio ministar kulture u doba Šekspira?

Satiričaru! Čudiš se da te ne slušaju?
Istinu govoriš u oči, umesto da je šapućeš u uho.

Tvrđi režim je najlakše stvoriti
od mekih podanika.

Često strepim od onih koji nekoj stvari posvete i srce i
dušu.

Kasnije su ponekad i bez srca i bez duše.

Čuvaj se kada nekoga pretičeš,
da ne bi morao pred njim bežati.

To što sam neustrašivo smrti gledao u oči, nije ništa.
Pre toga sam životu gledao u oči.

Reč čudno devalvira.
Iz opticaaja treba najpre povlačiti one krupne.

Ne postoje večne istine?
Možda, ali laži postoje.

Sumanito sam pljeskao.
Bilo mi je zagušljivo.

Vera u papir je mistična.
Na njemu se pišu garancije o večnosti granita.

Grobari nemaju mrtvu sezonu.

Ljubav pomaže živeti?!
Da, sledećem naraštaju.

Prespavao sam svoje snove.

Najjače strasti su u trenucima slabosti.

Ima toliko znanja u glavi,
da mu je ponestalo mesta za sopstvene misli.

U vodoravnom položaju mozak nije iznad drugih organa.

Nestaje naš osećaj za estetiku.
Jedemo guske, umesto labudova.

Kain je ubio brata.
Još nije imao rođake.

Pišem kratke rečenice.
A već koliko puta su mi rekli da za njih nema mesta.

Kako bi mu osigurao mučeništvo,
Bog je svoga sina predstavio kao Jevrejina.

Nosi barjak maskirne boje.

Borba među polovima odvija se
pomoću tradicionalnog oružja.

Ko govori "mi",
ne misli na sebe.

Satira bi trebala hodati na prstima zbog suptilnosti,
a ne zbog straha.

Ponekad treba sve okrenuti na glavu,
da bi stalo na noge.

"Strvino"! – rekla je hijena.
I prožderala je.

Kada zveri podmećeš nogu,
zapamti da ih ima najmanje četiri.

Da li je aforizam osuda?
Jeste u odnosu na autora.

Jesam li iskren?
Jesam, ali svoju iskrenost krijem.

Misli su nevidljive,
ali besmislenost se itekako vidi.

On je po profesiji čovek.

LEC JE NAJŽIVLJI U SRBIJI

Autor: Aleksandar Čotrić

Elektronsko izdanje
Maj-jun 2016. br. 152. – Dodatak

© ETNA – Elektronski časopis za satiru

www.aforizmi.org/etna

Urednik
Vesna Denčić

ISSN 2217– 8902 (Online)

